

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Crisis Theologica

Cárdenas, Juan de

Sevilla, 1687

Cap. II. An liceat famulis occulte subripere ab heris aliquid in compensationem maioris pretij, quod censent sibi deberi?

[urn:nbn:de:hbz:466:1-75689](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-75689)

CAPVT II.

An liceat famulis occulte subripere ab heris aliquid in compensationem maioris pretij, quod censent sibi deberi?

ARTICVLVS I.

Premittuntur principia certa.

SVMMARIVM.

Refertur propositio damnata. num.

37.

Hac damnatio non loquitur, quando constat evidenter de iniustitia heri. num. 38.

Non possunt famuli uti compensatione ex sola probabilitate iuris, & facti. num. 39.

Iniquum est deturbare aliquem a possessione ob solas rationes probabiles. num. 40.

Referuntur pro hac sententia plurimi Doctores. num. 41. & seqq.

Possessio legitima dat ius certum retinendi. Remissive. num. 45.

Trigesima septima propositio ex damnatis hæc est: *Famuli, & famula domestica possunt occulte heris suis subripere ad compensandam operam suam, quam maiorem iudicant salario, quod recipiunt. Quæ propositio iure merito damnatur vt scandalosa; inducit enim famulos ad plurima furta.*

38. Sed in primis notandum est, in hac damnatione non loqui Pontificæ de casibus in quibus meridiana luce clarius est, heros committere iniustitiam, vel minuendo salarium ex

iustitia debitum, vel non solvendo mercedem pacto promissam. Nam. in hac evidenti iniustitia licet famulis petere in iudicio aequalitatem mercedis sibi debitæ; aut si ex aliqua causa non possint in iudicio sui iuris qualitatem consequi, poterunt extrajudicialiter sibi occulte compensare. Qualis autem debeat esse hæc evidenti iniustitiæ, dicam inferius.

39. Dicendum ergo est, propositionem damnari, quatenus docet, sine evidenti iniustitia posse famulos subripere ab heris, quando ipsi famuli iudicant, operam suam esse dignam maiori pretio, sive ad id inclinent dubitantes, sive id iudicent cum apparenti, sive cum vera probabilitate iuris, & facti.

*40. Ratio evidens huius assertionis est, quam latissime tradidi in 1. part. Grif. Theol. disp. 16. cap. 8. art. 3. & seqq.; nempe iniustum esse, & nefas contra iustitiam, deturbare aliquem a possessione suorum bonorum ob solas rationes probabiles (multo minus propter rationes dubias) & consequenter iniquam esse compensationem, vbi debitum non est omnino certum. Pro qua sententia eo art. 3. citavi P. Thomam Sanchez lib. 1. sum. cap. 10. num. 9., & lib. 6. sum. cap. 3. num. 7. & 29., & lib. 2. de matrim. disp. 44. num. 3. vbi hæc verba habet: *Vt possim alium sua possessione spoliare, oportet, me certum esse, rem non esse suam. Et ita uniuersi Doctores; vt licita sit compensatio, petunt certitudinem in utenti illa.**

Idem principium tamquam certum supponunt P. Suarez lib. 5. de legib. cap. 18. num. 20., & P. Vazquez Opusc. de Restit. cap. 6. §. 3. num. 83. ita vt mirandum sit, quod citetur à Bernardo de Hozes (sumpta citatione ex Diana) pro opposita sententia;

P p p 2   tia;

tia; verba enim Vasquii sunt hæc: *In hoc aequalitas iustitiae consistit, quod quamdiu non constat evidenter, aut per sententiam iudicis, possessor sibi rem retineat.* Quando autem in Opusc. de Restitut. cap. 5. dub. nu. 57. aliquid concedit famulis, est in casu evidentis iniustitiae.

42. Eodem modo loquitur P. Lessius de iust. cap. 12. num. 58, & præcipue notanda sunt verba eius ex cap. 14. n. 25. *In dubio possessio illi favet, ita ut nisi moraliter certum sit, eius non esse, non possit ea spoliari: Et ita in omnibus tribunalibus apud omnes gentes iudicatur.*

Molina. 43. P. Molina tom. 3. de iust. disp. 691. num. 1. enumerans conditiones requisitas ad iustam compensationem debiti occultam, ait: *Prima, ut debitum, quod quis ita compensat, sit liquidum, ac certum omnino. In dubio enim, etiam probabili, an aliquid alicui debeatur, nefas est ei occultam accipere compensationem.* Vbi explicat, id ita esse ratione possessionis.

Cast. Pal. 44. Idem tradunt P. Castro Palao. 1. tract. disp. punct. 2. num. 11. Diana part. 4. tract. 3. resol. 26. Caramuel lib. 3. Theol. intention. disp. quæst. 10. num. 1451. Salas 1. 2. tract. 8. disp. vnic. sect. 23. num. 226. Molina iurisperitus lib. 3. de Primog. cap. 4. num. 32. Villalobos tom. 1. sum. tract. 1. diffic. 1. num. 7. Ioannes Lancius disp. 42. num. 7. P. Luisius de Torres, de iust. disp. 13. dub. 3. num. 13. P. Tamburinus lib. 2. deecal. cap. 3. §. 3. num. 14., quos adduxi loco cit.

45. Quod autem possessor non possit spoliari re possessa per solas rationis probabiles, nititur in eo, quod possessio legitima dat ius certum retinendi. Quam positionem latissime probavi in ea disp. 16. cap. 8. art. 4. tum ex multis iuris textibus, præci-

pue ex cap. *Dilecta*. §. finali, de verb. signi, & l. *Peregre*. ff. de acquirenda possess. & ex l. *Possessio* quoque. In princ. eod. tit., & multis alijs. Tum ex autoritate plurimorum Doctorum, Covarrubiae, tom. 2. in Regul. *Possessor male Fidei* part. 2. nu. 3., & apud ipsum Bartoli, Ripa, Innocentij, Romani, Alexandri, Felini, Abbatis Deicij, Ludovici Gomez, Iasonnis, & Carrasis. Item Antonij Gomez in l. 45. Taari nu. 17., & apud ipsum Socini, Vinceni, Vincentij, Ancharrani, & aliorum. Item ex communi sensu Theologorum. Quod etiam confirmavi multis argumentis.

ARTICULVS. II.

Demonstratur falsitas propositionis damnatae.

SYMMARIVM.

Non potest famulus ex rationibus probabilibus spoliare herum possidentem. num. 46.

Herus habet ius certum retinendi, & ideo repugnat, quod habeat debitum probabile restituendi. num. 47.

Ius certum retinendi, & debitum probabile restituendi sunt incompossibilia. num. 48. & seqq.

Non est probabile, quod herus irroget iniuriam famulo in prædicto casu. num. 50.

Fortius est ius heri, quam ius famuli in casu relato. num. 51.

46. **E**X his evidentibus principijs demonstratur falsitas eius propositionis damnatae, primo. Nisi debitum sit certum, & evidens, non licet facere compensationem, neque spoliare eum, qui possidet: sed quan-

quando famulus ex rationibus probabilius contendit, herum debere maius pretium famulatus, hoc debitum non est certum, & evidens: ergo non licet famulo facere eam compensationem, neque spoliare herum possidentem. Consequentia est inevitabilis. Maior patet ex positionibus prænotatis. Nec minus evidens est minor: quia non potest esse certum, & evidens illud debitum, cui sola probabilitas suffragatur.

47. Demonstratur secundo. Implicat, herum habere ius certum retinendi res suas, & debitum probabile restituendi illas: sed dum est certa possessio rerum suarum, habet ius certum retinendi: ergo implicat, quod habeat debitum probabile restituendi. Sed ex eo, quod famulus habeat ius probabile subripiendi ab hero, infertur, quod herus habeat debitum probabile restituendi, cum ius creditoris, & ius debitoris sint necessario correlativa: ergo implicat, quod in eo casu famulus habeat ius probabile subripiendi.

48. Perpende singulas propositiones eius syllogismi, & comperies primam consequentiam esse manifestam, sicut & quæ ex illa infertuntur. Maior vero est demonstrabilis. Nam ius certum retinendi, & debitum probabile abdicandi à se eandem rem sunt in compossibilia: nam si probabile est, quod debet, non potest esse certum, quod non debeat, atque adeo non potest esse certum ius retinendi.

49. Et vrgetur amplius. Nam quod herus habeat ius certum retinendi illum excessum salarii, & debitum probabile solvendi illum, contradictionem implicat: quia si certum est, quod potest retinere illum, est certo falsum, quod non potest retinere, sive (quod idem est) quod debet illum restituere: ergo non po-

test esse probabile, quod debet illum retinere; implicat enim contradictionem, quod debitum sit certo falsum, & simul sit probabile.

50. Confirmatur primo. Demus enim, esse rationes probabiles pro utriusque proprietate quoad excessum illum salarii. Tum sic. Herus, dum retinet illum excessum salarii, non est probabile, quod irrogat iniuriam famulo: ergo non est probabile, quod debeat solvere famulo excessum illum; atque adeo neque quod possit famulus subripere. Probatur antecedens. Non est probabile, quod irrogat iniuriam in retinendo ille, qui habet ius certum retinendi: sed herus dum retinet illum excessum salarii, de quo loquimur, habet ius certum retinendi illud; habet enim legitimam possessionem iuris, quæ nihil aliud est, quam ius certum retinendi: ergo non est probabile, quod herus irroget iniuriam famulo, retinendo prædictum excessum.

51. Confirmatur secundo. Nam quantumvis famulus habeat ius probabile ad proprietatem illius excessus salarii, quem vult subripere (nam possessionem non habet) adhuc herus habet ius fortius ad illum excessum, quam ius famuli. Etenim herus habet ius probabile ad proprietatem illius excessus salarii, & præterea habet ius certum retinendi ratione possessionis legitimæ; famulus autem solum habet ius probabile ad proprietatem: atqui ius probabile ad proprietatem simul cum iure certo retinendi est ius fortius, quam solum ius probabile ad proprietatem, quod habet famulus; ergo herus habet ius fortius ad illum excessum salarii, quam famulus. Ergo iustitia postulat, quod prævaleat ius heri.

ARTICVLVS III.

Tres dubitationes expediuntur.

SVMMARIVM.

*An hæc damnatio extendenda sit, ultra famulos, ad alios ministros? num. 52.**Pars affirmativa propugnatur. num. 53.**Probationes eiusdem extensionis num. 54. & seqq.**Lex etiam pœnalis, in qua idemtas rationis est expressa, extenditur ad similem casum. num. 56.**Qualis debeat esse evidentia iniustitiae, propter quam possit famulus compensare operam suam. num. 58.**Non sufficit evidentia, quæ apparet famulo, aut viro mediocriter docto. num. 59. & seqq.**Confirmatur ex P. Molina. num. 62.**Iudicium cuiusdam Recentioris quomodo interpretandum. num. 63.**Ex quibus capitibus dignoscatur evidentia iniustitiae adversus famulum. num. 64.**Distingui debet triplex genus stipendij, & plures circumstantiae. num. 65.*

52. **D** Vbitabis primo. Quinam veniant nomine famulorum in hac propositione damnata? Id est, An damnatio sit restringenda ad solos eos, quibus competit proprie, & strictè obsequium famulatus; an potius extendenda sit ad omnes eos, qui præstant munera, aut officia, accepto stipendio pro obeundo munere sibi commissio?

53. In quo dicendum est, eam damnationē extendi ad omnes illos

Et ita licet administratores vectigalium Regis, aut Reipublicæ non sint proprie famuli, ad illos extenditur hæc damnatio; sicut etiam ad administratores rei familiaris, Communitatum, patronatum, privatorum, ad custodes etiam montium, agrorum, vectigalium, item ad Prætores, Iudices, ad quoscumque alios, qui ex condicito stipendio, operam laborem, aut industriad suam impendunt.

54. Probatur primo. Nam propositio damnata de his omnibus loquitur: sed damnatur secundum totam extensionem sui significati; ergo damnatur, secundū quod extenditur, ad eos omnes ministros, qui ex condicito stipendio aliquod munus exercent.

55. Probatur secundo. Nam propositio, & eius damnatio loquuntur de ijs omnibus, qui accipiunt salariū pro opera sua præstanda: sed salariū est nomen universalissimum pro omnibus eis officijs; ergo propositio, & damnatio eius extenduntur ad omnes eos, qui præfata officia exercent.

56. Probatur tertio. Nam lex, etiam pœnalis, ubi est idemtas rationis expressa in lege, extenditur ad similem casum; sed ratio, quæ exprimitur in hac damnatione est, quod famulis videatur salariū esse minus sua opera; & hæc est eadem in famulis, ac in quibuscumque alijs, qui ex salario condicito exercent sua munera: ergo hæc lex damnatoria extenditur ad omnes eos casus similes.

57. Maior est communis inter iurisprudentes. Et eam docet P. Thomas Sanchez lib. 3. de matrim. disp. 42. num. 4., & pro ea refert Abbatem, Lambertinum, Sylvestrum, Rolandum, Couarrubiam, Antonium Gomez, Molinam 1. cap. Gu-

tierrez,

Theo. San-
Abba-
Lambar-
Sylvest-
Roland-
Covarr-
Gomez-
Molin-

Entieros
Navarra.
Matrien.
Gabriel.
Bolagan.
Matten.
Ripa.
Roch.

tierrez, Navarrum, Minchacam, Antonium Gabrielem, Bolognetum, Matienfum, Ripam, & Rochum.

58. Dubitabis secundo. Qualis esse debeat evidētia iniustitiæ, ob quam famulo liceat, compensare operam suam? Id est, An ad eam compensationem sufficiat, quod famulus censeat, irrogari sibi evidētor iniustitiā?

59. In qua questione dicendum est, non sufficere quod famulus censeat, irrogari sibi evidētem iniustitiam in quantitate salarii; imò neque fidendum esse iudicio confessarij mediocriter docti: sed dumtaxat iudicio hominis valde docti, & in re morali versatissimi. Quare subest huic damnationi opinio, quæ doceat, licere famulo facere eam compensationem propter iniustitiam, quæ suo iudicio sit evidens.

60. Probatur prima pars conclusionis. Nam damnatio eo tendit, ut quia philautia, sui ipsius amor decipit hominem, & credere facit evidens, quod vix est probabile; hæc ratio iustitiæ non committatur iudicio ipsius famuli: ergo si dicatur, sufficere evidētiam iniustitiæ, quam vociferatur famulus, subijcitur huic damnationi.

61. Probatur secunda pars conclusionis, scilicet, quod neque ad hoc sufficiat iudicium Confessarij mediocriter docti. Etenim res est non parum difficilis ferre iudiciū de adæquatione mercedis ad operam, & laborem; præcipue vbi initum est pactum de tanta quantitate pretij, in quo multæ circumstantiæ sunt considerandæ: ergo ad rectum iudicium ferendum non sufficit vir mediocriter doctus, sed necesse est, quod sit valde doctus, & in re morali nimis versatus.

62. Vtrique parti huius assertionis suffragatur P. Molina tom. 2.

de iust. disp. 506., cuius hæc sunt verba: *Hinc facile excludes multorum obtendicula, & excusationes in confessionibus, qui cum Regis officia habeant, aut alia publica, aut inservant nobilibus, comitando ipsos, aut ipsorum uxores, vel assistendo in domo illorum, aut alia officia in illorum domibus obeundo, ultra suum stipendium, aliquid accipiunt, vel ab ipsis, qui secum pro suo munere habent negotia, vel occulte de bonis Regis, vel de bonis illorum, quibus servant, causantes se effierre, eo quod stipendium sit tenue, neque illo se possunt sustentare, vel liberos, & familiam, quasi ea sit iusta causa id usurpandi, & qua ipsos à restitutionis onere excuset. Si enim alij sint, qui libenter pro illo stipendio id munus obirent, constat, stipendium esse iustum; ac pro inde hos teneri restituere, quidquid ita usurpant.* In quibus verbis quamvis non expresse dicat, excludendum esse iudicium Confessarij mediocriter docti, sed solum loquatur de obtendiculis, quæ allegant famuli pro stipendio occulte augendo; ex verbis eius satis colligitur, rem esse difficilem, annuere eiusmodi excusationibus, & causis, quæ allegant famuli.

63. Filguera in expositione huius propositionis prope finem, docet, posse famulos subripere ad compensandam opera suam, quæ maior est salario, quod recipiunt, dummodo ipsi famuli de ea maiortate salarii non iudicent, sed id faciant iudicio Confessarij docti, prudentis, ac pij. Circa quam assertionem benigne est interpretandus, ut solum velit, quando fuerit evidens iniustitia: nam quando fuerit dumtaxat probabilis, propositio id permittens subiacebit huic damnationi, propter dicta.

64. Dubitabis tertio, ex quibus capitibus dignoscatur evidētia iniusti-

antilat
paulat
vulgat

Filguer.

P. Mol.

Sant
ba.
aber
esth
lato
erru
uere
ind.

Molina.
Vasquez.
Lefsius.
Zamor.

iustitiæ, quam herus irrogat famulo in diminutione salarij? Hanc questionem optime tractat P. Molina proxime citatus, & P. Vasquez, in Optic. de Restitut. cap. 5. §. 1. dub. 10., & P. Lefsius de iust. cap. 12. dubit. 10. num. 63., & novissime P. Zamorano de compensationibus disp. 4. cap. 12.

65. Et quidem sicut in mercibus est triplex pretium, summum, medium, & in finum; ita & in ministerijs famulotum. Sumitur autem hæc mensura stipendij tum ex lege, tum frequentius ex consuetudine; ita ut stipendium sit evidenter iniustum, si sit minus infimo. Sed ad hoc mensurandum sunt attendendæ plures circumstantiæ. Primo, quod hoc stipendium non debet mensurari cum integra sustentatione famuli, & eius familiæ: sed solum cum valore sui laboris, aut industriæ, quam impendit. Secundo attendendum est, stipendium, & si famulo videatur tenue, est tamen iustum, si sint alij, qui pro eodem pretio fervirent. Tertio, sicut merces vltionæ vilescunt, ita cum famulus rogat herum pro suo famulatu, iusta erit conventio pro minori pretio. Quarto, quando cogitur invitus servire pro minori pretio, ita ut non attingat infimum, aut, secundum aliquos, medium, tunc fit manifesta iniustitia. Quinto si herus solvat famulo stipendium in rebus, quibus non eget, & quas cogitur vendere minori pretio, est evidens iniustitia. Sexto, si famulus in ipsa conventionem condonet hero partem iusti stipendij, non potest allegare sibi irrogatam esse iniuriam. Hæc sunt præcipua, quæ attendenda sunt pro comensuranda iustitia salarij.

ARTICVLVS IV.

Duabus alijs dubitationibus factis sit.

SUMMARIUM.

An quando herus est creditor famuli, possit iste compensare operam suam retinendo debitum? num. 66.

Ratio dubitandi ex possessione, quam habet famulus. Ibid. & num. 67.

Duplex genus possessionis oportet distinguere. num. 68.

An qui accepit pecunias mutuas, & dubitat, an solverit, excusetur à solutione. n. 69.

Ratio, ob quam mutuatarius tenetur solvere in eo casu. num. 70.

Famulus non potest compensare operam suam retinendo debitum, cuius est creditor ipse herus. num. 71. & 72.

Solvitur ratio dubitandi. num. 73.

Opposita opinio subijacet damnationi. num. 74.

An quando famulus ex errore invincibili subripuit excessum salarij, teneatur restituere? num. 76.

Si durat famulatus, certum est teneari ad restitutionem. num. 77.

Finito famulatu, quanam sit ratio dubitandi? num. 78.

Etiã in casu, quo finitus est famulatus, tenetur famulus restituere totum id, in quo lesus est herus. num. 79.

66. **D**ubitabis quarto, an quando herus est creditor famuli ex contractu, aut alio modo licito, possit famulus retinendo partem pecuniæ, compensare operam suam, quam maiorem iudicat salario condicto? Et ratio dubitandi est: nam præcipuum argumentum, quo pro-

probavimus, famulum non posse subripere occulte excessum illum salarij, est, quia herus possidet pecunias suas, quibus ob solas rationes probabiles spoliari non potest: sed in hoc casu, quo famulus debet pecunias hero, ipse famulus possidet: ergo ratione eius possessionis poterit retineri eiusmodi excessum salarij, quæ sibi deberi existimat.

67. Confirmatur. Nam qui habet proprietatem probabilem rei, & possessionem legitimam illius, habet ius certum retinendi rem: sed famulus habet proprietatem probabilem, sive ius probabile ad illum excessum salarij, & possessionem legitimam pecuniæ debitæ: ergo habet ius certum retinendi.

68. Pro intelligentia huius difficultatis prænotandum est, præter possessionem iuridicam, esse aliud genus possessionis, quam possumus vocare *possessionem secundum considerationem Theologicam*, quam præscribit ipsum ius naturale; quæ quidem datur, quando ius quoddam certum præsupponitur, ante quam adveniat dubitatio. Cuius plurima exempla reperies in Theologia. Sic qui dubitat, an emiserit votum, non obligatur illo; quia ante illam dubitationem præsupponitur ius certum liberratis, quod non debet amitti per solum dubium superveniens.

69. Propius accedit ad rem nostram exemplum eius, qui accipit pecunias mutuas, & dubitat, an solverit. Tunc enim licet possideat suas pecunias, certum est, quod urget obligatio solvendi. Quare nisi quia antequam advertatur animus ad possessionem iuridicam pecuniarum, debet attendi aliud genus possidendi secundum considerationem Theologicam. Nam cum debitum sit certum, & satisfactio dubia, debitum, & obligatio solvendi secundum

considerationem Theologicam dicitur possidere: erat enim debitum certum, ante quam adveniret dubitatio; & sola dubitatio obligationis non potest deturbare præceptum solvendi ab illa certitudine præcedenti.

70. Quod autem in hoc casu mutuatarius dubius de solutione teneatur solvere, resolvit P. Thomas Sanch. lib. 1. Sum. cap. 10. num 12. cum P. Vasquio 1. 2. disp 66 cap. 7. n. 43. & subiungit P. Thomas Sanch. *Nec credo, quempiam dubitare de hoc. Quare non semper in dubio est melior possidentis conditio* (loquitur de possessione iuridica rei materialis) *sed quando est in reliquis par utriusque causa* (id est, quando non datur alterum genus possessionis secundum considerationem Theologicam) *Et ita regula in Pari. de regul. iur. in 6., cui axioma illud inimitur, non dicit, indubio, sed, in pari causa, potiore esse possidentis conditionem. Et ratio est, quia cum iustitia æqualitatem petat, nec debito certo sit æqualis solutio dubia, hæc inæqualitas alterius possessioni prævalet.*

71. His prænotatis, dico primo. In eo casu, in quo famulus debet hero pecunias, & habet probabilitatem speculativam de excessu salarij sibi debito, non potest compensare operam suam retinendo pecunias debitas. Probarur primo ex dictis. Nam herus habet duo iura possessionis certa secundum considerationem Theologicam; aliud ius est ad debitum pecuniarum, quo obstrictus est famulus: & aliud est ius ad valorem contractus circa salarii iniri, stat enim possessio valoris in contractu, quoties non constat de eius nullitate. Est autem manifestum, quod non servatur æqualitas propria iustitiæ, si neglectis his duobus iuribus heri, dicatur prævalere illa

Th. Sanch.
Vasquez

illa probabilitas speculativa famuli de dignitate maioris salarii.

73. Probatur secundo. Debitum pecuniarum, quod debet famulus hero, est debitum certum, ut supponimus; & debitum excessus salarii, quod debet herus famulo, est solum probabile, atque adeo incertum: sed debito certo non satisfit solutione incerta; est enim evidens inæqualitas, atque adeo iniustitia: ergo contra iustitiam est, quod unum debitum cum alio compensetur.

73. Et hinc patet ad argumentum propositum in ratione dubitandi. Distinguenda enim est maior: ideo enim famulus subripere non potest excessum illum, quia herus possidet, [& quia nulla possessio secundum considerationem Theologicam stat ex parte famuli,] sic enim concedenda est, & non aliter. Et similiter distinguenda est minor: famulus enim licet possideat possessione iuridica, ex parte heri sunt duo iura possessionis secundum considerationem Theologicam. Et hinc patet ad confirmationem.

74. Dico secundo. Opinio, quæ doceat, in eo casu, quo famulus debet pecunias hero, posse famulum facere compensationem illius excessus imaginarij retinendo pecunias debitas, subiacet huic damnationi. Probatur conclusio: nam licet damnetur propositio docens, posse famulum subripere excessum salarii pro compensatione suæ operæ; & retinere famulum pecunias debitas hero, non sit proprie subripere; aut non tam attendendum est ad verba, quæ ad mentem Pontificis: constat enim velle damnare hoc genus compensationis ex eo solum, quod videatur famulo, suam operam maiori mercede dignam esse.

75. Confirmatur. Nam, ut dixi art. 3. dub. 1. in 3. probatione con-

clusionis, lex, etiam pœnalis, ubi est idemtitas rationis expressæ in lege extēditur ad casus similes. Sed in hac lege damnatoria ratio prohibitionis expressa in lege est, quod famulus velit compensare operam suam, iudicans maiorem salario, quod recipit; & hæc ratio est eadem in famulo, qui vult compensare operam suam, retinendo pecunias debitas hero: ergo ea damnatio extenditur etiam ad hunc casum.

76. Dubitabis quinto, an in hypothese, in qua famulus ex errore invincibili, bona Fide (puta, ex consilio Confessarij indocti) subripuit domino excessum illum imaginarij salarii, existimans id sibi licere, postea quam cognoscit, id esse illicitum, teneatur illum hero restituere?

77. In qua quæstione dico primo. Si adhuc durat in famulatu, certum existimo, teneri, remittendo tantam partem salarii, quantum subripuerat. Probatur. Nam dum durat famulatus, tenetur stare contractui; sed contractus excludit illam partem salarii, quam subripuerat: ergo dum durat famulatus, teneretur remittere tantam partem salarii, quantum subripuerat.

78. Si vero iam est finitus famulatus, videbitur alicui dicendum, illum non teneri restituere, quæ omnino consumpsit, sed illud solum, in quo factus est ditior. Et ratio suffragari videtur: nemo enim tenetur restituere, nisi ratione rei acceptæ, aut iniustæ damnificationis. Et quidem ratione rei acceptæ, solum tenetur restituere re, quæ extat, vel id, in quo factus est ditior; sic enim extat res in æquivalenti. Ratione autem iniustæ damnificationis non tenetur, nisi quando commissum est peccatum lethale iniustitiæ: iste autem famulus cum subripuerit ex consilio confessarij, & cum ignorantia invincibili, & bona Fide,

Fide, non pecavit læthaliter: ergo non tenetur restituere ratione iniustæ damnificationis.

79. Dico secundo. Etiam in casu, quo finitus est famulatus, tenetur famulus restituere non solum id, in quo factus est ditior, sed tantam partem eius quantitatis, quantum sub prætextu salarij subripuit. Probat. Etenim obligatio ex contractu durat, donec impleatur: sed contractus inter herum, & famulum fuit tantum pro quinque, & famulus accepit septem; & consequenter non dum implevit contractum ex parte sua: ergo adhuc durat obligatio ex contractu, atque adeo tenetur illum adimplere, solvendo ea, quæ subripuit.

80. Confirmatur, Nam quando herus, finito famulatu, non dum solvit partem salarij, etiam si bona Fide sit in mora solvendi, aut in voluntate non solvendi ex aliquo prætextu probabili, adhuc durat in herum obligatio ex contractu, ita ut quando adverterit, male retineri eam partem salarij, teneatur vi contractus præteriti ad solvendum integre: cum ergo herus non debeat esse peioris conditionis, ex contractu retinebit eodem modo ius suum adversus famulum. Ad rationem dubitandi respondeo, præter eas duas radices restitutionis, esse eam, quæ est ex obligatione contractus.

CAPVT III.

An qui notabilem quantitatem furatus est per minima furta, teneatur sub mortali ad restitutionem?

ARTICVLVS I.

Refertur propositio damnata; Et an prima opinio subijciatur huic damnationi?

SVMMARIVM.

Prima opinio, quæ excusat à restitutione. num. 81.

Eam opinionem esse improbabilem. num. 82.

Sententia P. Thomæ Sanchez, & Granado, quos perperam citat Recentior pro opinione damnata. num. 83.

Opinio damnata non solum est falsa ratione retentionis, sed etiam ratione ablationis. num. 84.

Ea opinio manifeste subiacet huic damnationi. num. 85.

Quam certum sit peccare mortaliter eum, qui furatur eam ultimam parvitatem, quæ constituit quantitatem gravem? num. 86.

81. **P**ropositio 38. ex damnatis in hoc decreto huius tenoris est: *Non tenetur quis sub pena peccati mortalis restituere, quod ablatum est per parva furta, quantumcumque sit magna summa totalis.* Circa quam damnationem discernere oportet, quæ nam opinioniones subijciantur huic damnationi, scilicet ex illis, quæ aliquos habuerunt Patronos.